PIRGU ARENDUSKESKUS

Eha-Mai Graf

Ametlik korraldus kui ühiskonna sotsiaalne külg

Rakenduslikult kasutatav sotsioloogiateooria

Tallinn 2000

Ametlik korraldus kui ühiskonna sotsiaalne külg. - Tln., 2000. 27 lk.

Autoriõigused: © Pirgu Arenduskeskus 2000
Autor: Eha-Mai Graf
Toimetanud: A.Ristkok
Kirjastanud: OÜ Pirgu Arenduskeskus

Brošüüris esitatakse metodoloogilised alused ühiskonnateaduste omavaheliseks konkreetseks eristamiseks. Näidatakse, miks on alust pidada ühiskonna ametliku korralduse aspekti sotsiaalseks reaalsuseks.

Tutvustatakse makrosotsioloogilist süsteem-funktsionaalset teooriat, mis toetub sotsioloogiaalasele teaduslikule teabele ning autorite konkreetsetele rakenduslikele töödele. Näidatud on kõiki sotsioloogia põhimõisteid hõlmava teooria tulenemine tegelikkusega kokkuviidavana määratletud sotsiaalsest reaalsusest.

E.-M.Graf. Official Institution as a Social Side of Society. Tallinn, 2000. 27 pp. (In Estonian)

This brochure is to present the fundamentals for the precise discrimination between the different social sciences. It is shown why the legal institution could be considered as a social side of a society.

The macrosociological system-functional theory, based on the scientific sociological knowledge and derived from the rich experience of the applied research work done in Pirgu Research & Training Centre, is introduced. The brochure demonstrates how the overwhelming theory could accrue from the analysis of social reality.

Э.-М.Граф. Официальное устройство общества как его социальная сторона. - Таллинн, 2000. 27 стр.

В брошюре представлены методологические основы для распознавания отдельных общественных наук. Показано, каким образом аспект официального устройства общества является социальной реальностью.

Представлена макросоциологическая системно-функциональная теория, которая основывается на социологической научной информации и на долгосрочном практическом опыте Пиргуского центра исследований. Демонстрируется, как теория всеохватывающая социологические понятия вытекает из анализа конкретно определённой социальной реальностьи.

E.-M.Graf, 2000. Die offizielle Institution als sozialer Aspekt der Gesellschaft. - Tallinn. 27 s.

Die Broschüre stellt die methodologischen Grundlagen für die Unterscheidung der verschiedenen Gesellschaftswissenschaften voneinander dar. So wird es gezeigt, warum es begründet ist, offizielle Institution der Gesellschaft für eine soziale Realität zu halten.

Es wird eine system-funktionelle makrosoziologische Theorie vorgestellt, die sich auf den wissenschaftlichen soziologischen Kenntnissen und Erforschungen des Entwicklungszentrum Pirgu beruht. Gezeigt worden ist, wie eine Theorie, die alle Grundbegriffen der Soziologie umfasst, sich aus den als mit der Wirklichkeit zusammenlegbar bestimmten sozialen Realitäten ergibt.

ISBN 9985-60-988-3

Peak.
31
G66

SISUKORD

1. Ühiskonna mõiste annab ühiskonnateadustele metodoloogilise aluse 4

2. Miks on põhjust pidada ühiskonna ametliku korralduse aspekti sotsioloogia aineks 6

3. Praktiline teadmiste vajadus suunab käsitlusi 8

4. Ametlik korraldus on määratud selle aluseks olevate toimete tekitamise vajaduste ja võimalustega 10

4.1. Korraldamise aluseks olevate võimuvahenditega on määratud korraldusvahendite kaks poolt 10

4.2. Sihipärase toimimise struktuur tuleneb sihi saavutamiseks kujundamist vajava toimeahela lülidest 11

4.3. Korraldusvahendite liigid tulenevad sihipärase toimimise struktuurist 12

4.4. Korraldusüksuste koostis tuleneb toimimiskomponentide reaalse tekitamise võimalustest 12

4.5. Korraldusüksuste sisu sõltub konkreetsetest korraldamisvajadustest ja -võimalustest 14

5. Sotsiaalne süsteem on määratud korraldamise sihi saavutamiseks rakendatava korraldusüksuste kogumiga 15

6. Ametliku korralduse ja sellega korraldatava toimimise vahel on paratamatu toimeseos . . . 17

7. Ametliku korralduse olemust kajastav tervikteooria hõlmab kõiki sotsioloogia põhimõisteid 18

8. Ametliku korralduse olemust selgitav teooria on praktilisel otstarbel rakendatav 23

9. Antud käsitlust võib pidada funktsionaalseks 25

KUSTUTATUD
08. 06. 2026
Raamatukogu
Viimsi Raamatukogu

1. Ühiskonna mõiste annab ühiskonnateadustele metodoloogilise aluse

Kui eeldada, et teaduse otstarve on anda tõest teadmist tegelikkuse eri tahkude olemuse kohta, siis peaks sotsioloogia kui teadus andma vastuse küsimustele, milline on sotsiaalse reaalsuse, sotsiaalse süsteemi ja sotsiaalsete nähtuste olemus ja millised on sotsiaalsed seaduspärasused.

Tegelikkuse mistahes osa kohta tõese teadmise saamiseks tuleb see muust reaalsusest iseloomulike tunnuste abil selgelt eristatavana ja ühetähenduslikult kindlakstehtavana määratleda. Nimetus, mis teadusele antakse, on keele, tihti ka kokkuleppe küsimus. Selle ebaadekvaatsus võib osutuda küll häirivaks, kuid ei väära õigesti saadud teadmiste tõesust ja rakendatavust. Üldiselt on võetud tavaks liigitada teadusi nende objekti ja aine järgi.

Ehkki traditsiooniliselt on sotsioloogiat peetud ühiskonnateaduseks, on siiski eri teadlased mõistnud sotsioloogia objekti ja ainena erinevaid asju. Selguse tagamiseks tuleks sotsioloogiat ühiskonnateaduseks pidavatel sotsioloogidel määratleda, mida nad käsitavad ühiskonnana ja millist ühiskonnale vastava tegelikkuseosa külge peavad sotsiaalseks.

Nt postmodernistlikud sotsioloogid tegelevad kultuuri uurimisega. Sellisel juhul tuleks neil määratleda asjakohaselt, mis on see osa tegelikkusest, mida nad oma uurimisobjektiks peavad, ja näidata, millist aspekti nad selle puhul uurivad kui sotsiaalset tegelikkust. Kui uurimisobjektiks on kultuur, siis on (vastavalt teaduste objekti järgi liigitamise tavale) tegemist kultuuriteadusega olgu see siis kultuurantropoloogia, mistahes kunsti- (muusika-, kirjandus- jne) teadus vm. Kui uuritakse hõime või muid gruppe neis kujunenud traditsioonide, uskumuste vm aspektidest, siis on ilmselgelt tegemist sotsiaalpsühholoogia ainega. Kui uuritakse keelt, peaks räägitama siiski keeleteadustest. Märgisüsteemide uurimise puhul on tegemist semiootika ainevaldkonnaga. Paraku pole postmodernistid sotsiaalse reaalsuse olemust ja talitlemist selgitava tervikteooria loomiseni jõudnud. Sotsioloogia teooria analüüsijad on hinnanud nende teooriaparadigma üldse nõrgaks.[1]

Kui ühiskonda on mõistetud inimeste kogumina, on uurimisobjekt paratamatult taandatud inimesele ja käsitletav aspekt teatud karakteristikutega käitumisele. Sellisest objekti ja aine määratlemisest järeldub, et tegemist on tegelikult psühholoogia valdkonnaga.

Eriti Ameerikas laialt levinud empirismi puhul on tegemist sotsioloogiaga, mille sisuks on inimese käitumisega seotud kõikvõimalike andmete kogumine. Seejuures pole käsitletavat tegelikkuseosa asjakohaselt määratletud ega taotletudki teadmiste saamist sotsiaalse tegelikkuse olemuse kohta . Sedalaadi sotsioloogia ilmekaks näiteks on hiljuti eesti keelde tõlgitud B.B.Hess, E.W.Markson, P.J.Stein "Sotsioloogia"[2]. Selle järgi on sotsioloogia uurimisaineks kõik: söömine, sünnitamine, seks, lesbilisus, töötamine, sotsiaalsed liikumised, poliitika, majandus, õigus, kultuur, demograafia jne. Antud juhul puudub isegi ühiskonna ja sotsiaalse tegelikkuse määratlus. Nii ongi uurimistulemuseks nt teadmine selle kohta, et Ameerika Ühendriikides sünnib augusti lõpus ja

---

[1] Turner, B.S., 1996. Introduction. - The Blackwell Companion To Social Theory. Ed by Bryan S.Turner, Blackwell Oxford UK & Cambridge USA, p.8.

[2] B.B.Hess, E.W.Markson, P.J.Stein, 2000. Sotsioloogia. Tln.

septembri algul rohkem kui muul ajal ning et seda võib seostada üheksa kuu eest olnud jõulupühade ajal suureneva seltskondliku läbikäimisega.[3]

Kui teadusi ei eristata korrektselt nende objekti ja aine, vaid mingite muude tunnuste alusel või isegi puhtsuvaliselt, tekib muidugi tänapäevani raskusi sotsioloogia eristamisel muudest teadustest. Nii näiteks nendib juhtiv ökonomeetriaga tegeleja C.F.Manski, et sotsioloogia, majanduse ja psühholoogia vahel on raske vahet teha. Nimetatud autori järgi on põhjuseks see, et kõigil on statistilised meetodid ja statistilistel andmetel puudub identifitseerimiseks tarvilik jõud.[4]

Tänaseks on empiristlike sotsioloogide töö tulemusel loodud määratu suured andmepangad. Ka sotsioloogiaalased teadusajakirjad on täis põhiliselt sedalaadi materjale. Need annavad ilmingu tasemel küll palju huvitavaid andmeid. Ometi on sellisest teadmisest vähe abi ühiskonna sotsiaalse külje olemuse mõistmiseks, probleemide põhjuste väljatoomiseks ja regulatsiooniks.

Osalt on sellise sotsioloogilise lähenemise taga just püüd saada teaduslikult loodusteadustega võrreldavaid objektiivseid teadmisi. Alates sotsioloogia rajajatest (Comte, Durkheim) ja läbi kogu sotsioloogia ajaloo on olnud koolkondi (neopositivistid), mis on olnud suunatud objektiivsele ja usaldusväärsele mõõtmisele sotsioloogias. Siiski on paljudel juhtudel puudunud seejuures teooria, mis oleks võimaldanud sotsiaalse reaalsuse ja süsteemi mõisteid tegelikkusega ühetähenduslikult kokku viia. Seetõttu oli tulemus taotletavale vastupidine: eemalduti nii sisulisest lähenemisest kui ka olemuslikust teadmisest. Praktiliselt rakendatava teooria puudumise tingimustes tuli piirduda sellega, mida ilmingute tasemel objektiivne andmete fikseerimine ja statistiline vm materjali matemaatiline töötlemine võimaldas. Nii jäi paraku tegemata samm kvantitatiivselt mõõtmiselt kvalitatiivsele ning peatuti vähetähenduslikul empirismil.

B.S. Turner nendib, et Euroopa sotsioloogia teoreetikud käsitavad Ameerika selliseid teooriaid kui lihtsustavaid ja rohujuure tasemel olevaid, rõhutades sellise teoretiseerimise kontrasti Euroopa teooriate rafineerituse ja sügavusega.[5] Samas peab ta seda püsivat konflikti kahe mandri sotsioloogiateoreetikute vahel üheks teooria arengu pidurdajaks 20. sajandil.

Tänapäeva sotsioloogia teooria seisu analüüsiks koondas B.S Turner juhtivaid teooriaga tegelevaid sotsiolooge. Koostöö viljana anti välja olukorrast ülevaadet pakkuv ühistöö "The Blackwell Companion To Social Theory"[6]. Sotsiaalseid teooriaid on kritiseeritud eeskätt just seetõttu, et nendest pole olnud abi põhiliste probleemide lahendamisel. Turner on sunnitud tõdema, et ehkki sotsiaalse teooria loomise programm on olemas, on kujunenud sotsioloogia põhivoolus sügav ebakindlus teooria staatuse suhtes üldse. Ta peab hädavajalikuks lahendada kiiresti küsimus sellest, kas sotsioloogiateooria on edaspidi üldse võimalik.[7]

---

[3] Hess, B.B., Markson, E.W., Stein, P.J., 2000. Sotsioloogia. Tln., lk. 5.

[4] Manski, F., 1995. Identification Problems in the Social Science. Cambridge, MA, Harvard University Press, p.172.

[5] Turner, B.S., 1996. Introduction... p.16.

[6] The Blackwell Companion To Social Theory. Ed by Bryan S.Turner. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1996.

[7] Turner, B.S., 1996. Introduction..., pp.6-7, 11.

Samal põhjusel organiseerisid ka J.C.Alexander ja P.Sztompka 1980-date lõpus Rahvusvahelise Sotsioloogiaassotsiatsiooni sotsioloogiateooria uurimiskomitee, mis koondas rahvusvahelise intellektuaalide grupi. J.C.Alexander loodab siiski, et kuna langemas on nii antimodernne radikalism kui ka postmodernistlik resignatsioon, siis võib nüüd tekkida demokraatlikum üldistav sotsiaalteooria.[8]

Kui käsitada **ühiskonda** kui inimeste koostoimimist selle ajalooliselt väljakujunenud süsteemides, siis kujutavad väljakujunenud koostoimimissüsteemid (nagu majandus, õigus, poliitika, ühiselu mitteametlik ja ametlik korraldus) endast **ühiskonna eri külgi**. Neid ühiskonna eri külgi uurivad teadused moodustavad ühise objekti järgi kokkukuuluva ühiskonnateaduste rühma. Kuna teaduse määratleb ta objekt ja aine, siis eristuvad ka ühiskonnateadused uuritava ühiskonnakülje kui oma aine järgi. Vastavalt ongi eraldi ühiskonnateadustena välja kujunenud majandus- ja õigusteadus, politoloogia, sotsiaalpsühholoogia ja sotsioloogia.

Sellise ühiskonnakäsitluse puhul ei saa leida vastuseid ühiskondliku koostoimimise olemuse ja seaduspärasuste kohta mitte inimese ja tema käitumise aluseks oleva anatoomia, füsioloogia või psüühika uurimisest, samuti mitte statilistest või demograafilistest andmetest. Uurida tuleb vastavate süsteemide olemust ja talitlemist.

See, et ühiskondliku koostoimimise ametlik korraldus (st sotsiaalne süsteem) on kindlal otstarbel inimeste poolt loodud, ei tähenda, et selle koostist ja talitlemise seaduspärasusi tuleks hakata otsima selle loojate psüühikast. On ju ka näiteks hiigelsillad inimeste ehitatud, kuid vaevalt et keegi mõtleks tõsimeeli, et neid saab projekteerida või ehitada psühholoogiaalaste teadmiste alusel. Nende otstarbele vastavuse, ohutuse jm külgede projekteerimisel ja hindamisel lähtutakse siiski füüsikal põhinevatest teadmistest ehitamiseks kasutatud materjalide, konstruktsiooni jms kohta. Niisamuti tuleb sotsiaalse süsteemi tulemusliku toimimise tagamiseks lähtuda sotsioloogiaalastest teadmistest.

Kõigil inimühiskonna ajaloos väljakujunenud koostoimimise süsteemidel on oma struktuur, protsessid ja talitlemise seaduspärasused. Inimese suhtes kujutavad need objektiivset keskkonda ja avaldavad sellisena ta käitumisele välist mõju.

2. Miks on põhjust pidada ühiskonna ametliku korralduse aspekti sotsioloogia aineks

Teadusliku sotsioloogia algusaegadest peale on sotsiolooge uurimisainena huvitanud inimese käitumise määratus väljast. Nii iseloomustas teadusliku sotsioloogia rajajate hulka kuuluv E.Durkheim sotsioloogia aine objektiivsust ning erinevust bioloogiast ja psühholoogiast, tuues näiteks väljastpoolt tava või seadusega kindlaksmääratud kohustuste täitmise. Vastavalt määratles ta esimesena ka sotsiaalse fakti mõiste: "Sotsiaalne fakt on iga enam või vähem kindlaksmääratud käitumisviis, millel on omadus avaldada indiviidile välist survet; või mis esineb mingis ühiskonnas mingis valdkonnas üldisena ja millel on selle individuaalsetest avaldustest sõltumatu eksistents."[9].

---

[8] Alexander, J.C., 1995. Fin de Siècle Social Theory. Verso, London, New York.

[9] Durkheim, E., 1961. Die Regeln der soziologishen Methode, s.114.

Sotsiaalsetel faktidel on Durkheimi järgi samaaegselt nii normatiivne kui ka objektiivse tegelikkuse iseloom.[10]

Algselt on püütud sotsioloogia uurimisobjektina käsitleda isegi kõiki koostoimimist ja selle karakteristikuid mõjutavaid süsteeme. Teadmiste lisandumisel toimus paratamatult eri süsteemidele vastavate teaduste diferentseerumine.

Eriti kaua aega on püütud koostoimimise ametlikku ja mitteametlikku korraldust vaadelda ühtse süsteemina. Näiteks pidas pikka aega sotsioloogia arengut mõjutanud funktsionalismi põhiteoreetik T.Parsons sotsioloogiat teaduseks institutsioonidest ja institutsionaalsetest struktuuridest, tegemata seejuures vahet ametlikul võimul ja grupiteadvusel põhinevate institutsioonide vahel.[11] Hiljem jõudis ta siiski ametliku ja mitteametliku korralduse selge eristamiseni. Ta tõdes, et esiteks on kõigis kõrgelt arenenud ühiskondades normatiivse süsteemi põhiosal õiguslik staatus: riiklikud asutused on määratlenud kõigile kohustuslikud kohustused ja õigused. Seejuures on spetsiaalsetele riiklikele organitele tehtud ülesandeks nende määratluste elluviimine. Ja nende mittejärgimisel on ette nähtud konkreetsed karistused. Teised normatiivsed ettekirjutused põhinevad aga moraalsetel alustel.[12] Viimaste puhul on tegemist gruppides kasutatavate regulatsioonimehhanismidega.

Paraku ei jõudnud Parsons siiski ühiskondliku koostoimimise ametliku ja mitteametliku korralduse eristamiseni eri süsteemidena ja seega ka eri teadustena. Nende uurimine ühtse funktsionaalse süsteemina ei andnud aga mõlemale (nii sotsiaalsele kui ka sotsiaalpsühholoogilisele) süsteemile rakenduvat ühtset tervikteoreetilist teadmist. Selleta ei saanudki tekkida nende teadmiste tulemusliku rakendamise võimalusi ühisakonna hüvanguks.

Igal ühiskonnaaspektil on oma struktuur, protsessid ja toimimise seaduspärasused, mille tundmine aitab mõista ühiskonna olemust ja toimimist just sellest aspektist. Teistele aspektidele see teadmine ei rakendu. Nii erinevad mitte ainult ametliku ja mitteametliku korralduse elemendid, struktuur, protsessid ja talitlemine, vaid ka nende kujunemine. Kui läheneda mitte inimese ja tema puhul määratava käitumise poolelt, vaid koostoimimist korraldava süsteemi poolelt, siis on üsna hõlbus hoomata, et grupiväärtuste, traditsioonide, avaliku arvamuse, moe, massi käitumise jmt kujunemine erineb põhimõtteliselt sellest, kuidas tekib riigis ametlik kooli- või liikluskorraldus neisse kuuluvate organisatsioonide ja ametikohtade, ülesannete ja ressursilise kindlustamise korraldusega. Ühiskonna õigusliku külje või võimusüsteemi tundmisest ei piisa adekvaatse halduskorralduse loomiseks, nagu ei ole kasu majandussüsteemi põhitõdede tundmisest korruptsiooni kui sotsiaalse probleemi vältimisel. Ei tohi aga unustada, et tegelikkuses esinevad ja toimivad kõik ühiskonna aspektid koos. Nii aitavad ühiskonda selle olemuses ja toimimises tervikuna mõista ja reguleerida kõik ühiskonnateadused ühiselt.

---

[10] *Samas,* lk. 61.

[11] Парсонс, Т., 1968. Современное сотояние и перспективы систематической теории в социологии. - Информационный бюллетень, 6. М., стр.27.

[12] Парсонс, Т., 1972. Заключение. Общий обзор - Американская социология. Изд-во Прогресс. М., с.360-378.

Kui ei eristata tegelikkuses õigesti ühiskonda kui käsitlusobjekti ega konkretiseerita selle sotsiaalset külge nii, et tegemist oleks spetsiifilise tervikuna talitleva süsteemiga, siis pole tõenäoline olemuslike teadmiste saamine sotsiaalse süsteemi kohta. Veel vähem on usutav, et saadud teadmisi oleks võimalik tulemuslikult rakendada sotsiaalse süsteemi adekvaatseks loomiseks, mõõtmiseks või sotsiaalsete probleemide lahendamiseks.

Sõna "sotsiaalne" suhetub tõepoolest oma algkeelse tähenduse (lad. *societas* = "ühiskond") järgi ühiskonda. Nõnda on see sõna kõike ühiskonnasse puutuvat hõlmavana kõnekeeles siiani kasutusel. Ehkki ka siin on juba toimunud muutus diferentseerumise suunas. Nii ei mõtle keegi sotsiaalhoolduse või -abi all perekonnaliikmete või naabrite poolt osutatavat abi, vaid ikka ametlikult (riiklikult või omavalitsuse poolt) korraldatud abi andmist. Keeltes, milles ühiskonda tähistaval sõnal on teine tüvi, on see vahetegemine kogu aeg selgem olnud. Nii näiteks tähendas F.Tönniesi "*Gemeinschaft*" ja "*Gesellschaft*" eraldamine 1887. aastal liikumist ametliku ja mitteametliku eristamise suunas. Inglise keeles on ehk kõige raskem seda vahet selgelt väljendada.

Eri ühiskonnateadusi on diferentseerunud kujul viljeldud suhteliselt lühikest aega. Enne seda arenesid nad ühtse üldteadusena just niisamuti, nagu teadusliku mõtlemise algaegadel hõlmas filosoofia kõiki teadusi ja nagu füüsika tähendas algselt üldist loodusteadust. Sõna "füüsika" tuleneb ju kreeka sõnast *"physis"*, mis tähendab loodust. Loodusteaduste arenemise ja diferentseerumise käigus on kujunenud terve hulk looduse eri aspektidega tegelevaid teadusi. Füüsika on jäänud tähistama ainult ühte elutu looduse aspekti (mateeriat ja energiat) käsitlevat teaduste gruppi.

Ühiskonnateaduste ja sotsioloogiaga on toimunud analoogiline protsess. Sotsioloogia varasemate käsitlustega võidi hõlmata nii majanduse, õiguse, poliitika, sotsiaalpsühholoogilisi kui ka ametliku korralduse alaseid uurimusi ja teooriaid. Elu on aga paratamatult sundinud eri seaduspärasuste järgi toimivaid tegelikkusevaldkondi uurima just nende spetsiifilises eripäras. Ja viinud niiviisi ühiskonna eri külgi uurivate teaduste eristumisele.

Kui jätta inimese käitumise põhjuste uurimine psühholoogia aineks ja (nii väikeste kui suurte) gruppide ning grupiteadvuse ja neil põhineva mitteametliku korralduse uurimine sotsiaalpsühholoogia aineks, siis jääb sotsioloogia alla alles just ühiskonna ametlik juhtimis- ja elukorraldus. Sellise lähenemise korral on **sotsioloogia** teadus, mis uurib ühiskondliku koostoimimise ametliku korralduse külje olemust ja talitlemise seaduspärasusi.

3. Praktiline teadmiste vajadus suunab käsitlusi

Igasugune olemusliku teadmise saamine reaalsuse mistahes osa kohta sõltub suuresti ka sellest, milleks seda teadmist on vaja.

19. sajandi esimeses pooles tekkis vajadus mõista industriaalset ühiskonda ja sellega kaasnenud probleeme. See tõstatas küsimuse asjakohasest tõesest teadmisest ühiskonna olemuse kohta ning viis püüdele (A.Comte) rajada antud valdkonna teaduslik uurimine. Sellele järgnes sotsioloogia kui iseseisva teaduse teke.

Lootus lahendada ametliku korralduse abil ühiskonna probleeme on tinginud vastavates valdkondades riiklike vahenditega sotsioloogiliste uurimuste korraldamise ja suunanud sotsioloogide huvi. Nii viis II Maailmasõja järel Prantsusmaal levinud tendents ministeeriumide tööks sotsiaalset infot tagada nende juhtimisel sotsioloogiaga tegelevate üksuste rajamisele ja olulisele arengule selles teadusharus. Inglismaal moodustati elanike vähenemise hirmus elanikkonna kuninglik

komisjon1949.a. ning sellel teemal ilmus hulga konkreetseid uurimusi ja teoreetilisi käsitlusi. Kiiresti kasvavate suurlinnade probleemid ja kuritegevuse kasv XX sajandil vallandasid linnasotsioloogiaalaste ja kuritegevuse uurimuste jada. Sotsioloogia ajalugu eri maades on täis sedalaadi seoseid.[13] Vajadus mõista uusi sotsiaalseid liikumisi oli üheks tõukeks konfliktisotsioloogia tekkele. Selleks, et toetada kolonialismisüsteemi lagunemisega tekkinud riikides kapitalistliku majanduse arengut, poliitilist stabiilsust ning sotsiaalset korda ja vältida nende sattumist kommunistlike riikide mõju alla, toetas Ameerika Ühendriikide valitsus mõjukate ühiskonnateadlaste uurimusi. Tulemuseks oli modernisatsiooniteooria loomine.

Tänapäeval on sotsialismi ikkest vabanenud riikide kodanikele saanud eluküsimuseks see, et seni parteikliki, võõra suurriigi ja vaenuliku ideoloogia huvides kasutatud võimu ja rahva ühisvara hakataks kasutama oma maa ja rahva elulistes huvides vajalike tingimuste kujundamiseks. See eeldab aga tõest teadmist selle kohta, kuidas võimu kohustava jõu ja võimulolijate käsutusse antud ressurssidega on võimalik tulemuslikult korraldada vajalike elutingimuste kujundamist.

Pikaaegsest okupatsioonist vabanenud Eestis nagu muudeski noortes demokraatiamaades pole jõudnud välja kujuneda küpsetele demokraatiamaadele iseloomulikud sotsiaalpsühholoogilised surve- ja regulatsioonimehhanismid, mis kindlustaksid võimu kasutamise ühiskonnaliikmete ja ühiskonna normaalse talitlemise huvides. Sel juhul on demokraatlik juhtimis- ja elukorraldus ainsaks selle tagamise võimaluseks. Kui juhtidele antud võimu ja varade kasutamise sihipärasus jäetakse aga korralduslikult õigesti tagamata, siis on praktiliselt võimatu reguleerida nende korruptiivset kasutamist ametiisikute endi huvides ühiskonnas eluliselt vajalike tingimuste kujundamise asemel.

Analoogilises olukorras kipuvad olema ka kõikvõimalikud kõrgelt tsentraliseeritud riikidevahelised koordinatsiooni- ja juhtorganid. Ühelt poolt jäävad nad kättesaamatusse kaugusesse rahvast, kelle huvides nad lõpptulemusena peaksid toimima. Teiselt poolt takistab suureks paisutatud juhtorganites juhtide toimimise praktilise tähenduse kohta asjakohase info puudumine ja koos sellega konkreetse vastutuse korraldamatus sotsiaalpsühholoogiliste surve- ja regulatsioonimehhanismide rakendumist. Nõnda peituvad ka rahvusvaheliste organisatsioonide töö vähese tulemuslikkuse ning neis levinud korruptsiooni põhjused eeskätt võimu- ja varadekasutuse ametliku korralduse vigades.

Postsotsialistlikes riikides on eluliselt vajalik kindlustada üleminek mitte ainult demokraatlikule poliitilisele süsteemile, vaid ka demokraatlikule sotsiaalsele süsteemile. See muudab tänapäeva demokraatiast huvitatud ühiskonnas eriti aktuaalseks vajaduse omada tegelikkusega kokkuviidavat õiget teadmist selle kohta, mida sotsiaalne süsteem endast konkreetselt kujutab, millistest elementidest see koosneb, kuidas talitleb ning millisel juhul on alust selle ülesehitust pidada demokraatlikuks. Selle teadmiseta ei saa luua tulemuslikult toimivat demokraatlikku sotsiaalset süsteemi, tuua välja sotsiaalse süsteemi konkreetses ülesehituses tehtud vigu ega leida nende reaalseid parandamisvõimalusi.

Neile küsimustele vastamine eeldab, et oleks olemas tegelikkusest lähtuv ja praktilise projekteerimise ning mõõtmise aluseks sobiv sotsioloogia üldteooria.

Ilmselt on ühiskonna ametliku korralduse aspekt jäänud tänapäeva sotsioloogide vaateväljast iseseisva terviksüsteemina välja just seetõttu, et ühiskonna vajadused sotsioloogilise teadmise järele on uurimistööle ja teooriate väljatöötamisele püstitanud ilmselt hoopis muudest aspektidest

---

[13] Modern Sociological Theory In Continuity And Change. Ed by H.Becker and A.Boskoff. N.Y., 1957.

lähtuvaid ülesandeid. Teisalt on konkreetsete sotsiaalsete süsteemide projekteerimise ja mõõtmise võimalus (mis eeldab väga ulatuslikku ja keerulist infoanalüüsi) tekkinud alles tänu infotehnoloogia võimsale arengule viimastel kümnenditel.

Kui lähtuda ülaltoodud ühiskonnakäsitlusest ja käsitada ühiskonna ametliku korralduse aspekti sotsiaalse süsteemina, siis võimaldab sellele vastava tegelikkuseosa analüüs jõuda praktiliselt kasutatava teoreetilise tervikkäsitluseni.

4. Ametlik korraldus on määratud selle aluseks olevate toimete tekitamise vajaduste ja võimalustega

Antud käsitluse aineks on inimeste ajalooliselt väljakujunenud koostoimimise ametliku korralduse külg. Ametlikku korraldust on seejuures käsitatud kui ühiskonnas ametlikult taotletavate sihtide saavutamiseks vajaliku ühiskonnaliikmete toimimise tekitamise ja reguleerimise vahendite. Konkretiseeritult kujutab see endast õiguslikult omatava (s.o. ametliku) võimu ja selle kasutajate käsutuses olevate ressursside rakendamist ühiskonnaliikmete toimimise tekitamiseks, tõkestamiseks ning reguleerimiseks ja sedakaudu tegelikkusetingimuste kujundamiseks.

Nii on konkretiseeritud see osa tegelikkusest, mis puudutab sotsiaalset reaalsust ning milles olemuse ja talitlemise kohta on tarvis tõest teadmist saada. Ühel pool on korraldamise aluseks olevad võimuvahendid. Teisel pool ühiskonnaliikmete toimimine ja sellega kujundatavad elutingimused. Küsimus on selles, kuidas võimuvahendite abil on võimalik korraldada ühiskonnaliikmete toimimist nii, et see viiks korraldamise otstarbest tulenevatele tulemustele. Kui ametlik korraldamine toetub võimuvahenditele, siis tuleneb korraldamise otstarve ühiskonna võimukasutuse otstarbest.

Igasuguse muutuse tekitamise võimalus põhineb tegelikkusekomponentide omavahelistel objektiivsetel sõltuvus- ja toimeseostel. Seetõttu on ka ametlikul korraldamisel tegemist taotletava tulemusele viivate toimete tekitamisega.

Seega on tulemuslikuks korraldamiseks sobiv ametlik korraldus määratud ja piiratud:

1) korraldamise aluseks olevate võimuvahendite karakteristikutega, mis võimaldavad vajalikku korraldavat toimet avaldada;

2) nende toimetega sihipärase toimimise tekitamise võimalustega;

3) sihipärase toimimisega taotletavale tulemusele viivate tingimuste kujundamise võimalustega.

4.1. Korraldamise aluseks olevate võimuvahenditega on määratud korraldusvahendid kaks poolt

Võimalus võimuvahenditele toetudes taotletavale tulemusele jõudmiseks vajalikku toimi tekitada põhineb võimu ja sellega kaasnevate ressursside nendel karakteristikutel, mis võimaldavad avaldada just sellist toimet ühiskonnaliikmete toimimisele, et tekiksid korraldamisega taotletud tulemuse saavutamisele viivad toimimiskomponendid ja -käigud.

Võimu kohustav jõud on selleks karakteristikuks, mis annab selle omajatele õiguse võimaluse oma võimkonnas ette kirjutada, milliste tingimuste kujundamine ja milline selleks ta

toimimine on ametlikult ette nähtud või keelatud. Võimu jõu ja võimulolijate käsutuses olevate ressurssidega saab motiveerida ühiskonnaliikmeid ettekirjutatud viisil toimima, kindlustada toimimise ettenähtud käigu vahenditega ja õgvendada kõrvalekaldumisi kindlaksmääratust. Seetõttu nimetatakse antud kontekstis võimu jõul ettenähtu realiseerimiseks kasutatud võimu ja ressursside rakendusvorme regulatsioonimehhanismideks. Need hõlmavad kõiki ametliku võimu ja ressursside rakendusi alates rahalistest vahenditest kuni võimu ja ressursside abil loodud kontrolli- ja regulatsioonimehhanismideni.

Nii võimu jõul ettekirjutatava määratlustel kui ka selle realiseerimist tagavatel regulatsioonimehhanismidel peavad kindlasti olema need omadused, mis kindlustavad selle otstarbe täitmise, mis neil on sihipärase toimimise korraldamisel. Need omadused on leitavad mehhanismide järgi, mille alusel ametlikus korralduses loodud toimimismall saab kanduda üle ühiskonnaliikmete toimimisele. Nii peab toimija saama käitumise psühholoogiliste mehhanismide tõttu aru, mida talle määratlusega ette kirjutatakse. Ta peab oskama seda tegelikkusega kokku viia. Tal peab olema reaalselt võimalik selle järgi toimida. Ta peab olema motiveeritud just ettenähtud moel toimima ning vältima ettenähtust kõrvalekaldumist. Rakendatavad regulatsioonimehhanismid peavad olema loodud nii, et need omaksid ettenähtu tekke kindlustamiseks (motiveerimiseks, hälbiva toimimise tõkestamiseks, õgvendamiseks vms) vajalikku mõju. Pelk ettekirjutus, ilma selle realiseerumiseks vajalike regulatsioonimehhanismide rakenduseta ei oma piisavat korraldavat jõudu. Samal ajal pole aga taotletava tulemuse saavutamiseks vajalike tingimuste ja nende kujundamiseks vajaliku toimimise kõigi komponentide, nende seoste ja mõõdete õigetes väärtustes määratlemiseta võimalik ette kujutadagi, mille elluviimiseks regulatsioonimehhanisme on vaja rakendada.

Konkreetseks korraldamiseks kasutatav korraldamisvahend peab sisulise õigsuse ja tegeliku korraldava jõu omamiseks koosnema kahest poolest: ettekirjutatava määratlusest ja ettekirjutatu tegelikkuses realiseerumist kindlustavatest regulatsioonimehhanismidest.

4.2. Sihipärase toimimise struktuur tuleneb sihi saavutamiseks kujundamist vajava toimeahela lülidest

Tegelikkuse mistahes osa seisu kujunemine sõltub mitmesugustest sõltuvus- ja toimeseostest. Tulemusena taotletava seisu kujundamine on võimalik üksnes selleks sobivate toimete kaudu.

Skemaatiliselt näeb tulemusele viiv toimete ahel välja nii:

mingi tegelikkuseosa seis <----- *seda kujundavad tingimused* <---------- *neid mõjutavad tegurid*

Tegelikkuses on see ahel märksa keerulisem, sest tegemist on vaadeldava tegelikkuseosa mitmete eri külgede ja nende eri mõõdetega. Eri gruppide osas ja piirkonniti või ajaliselt võivad seisud samuti olla erinevad. Tavaliselt kujundab suur hulk tingimusi iga vaadeldavat seisu eri külgedest, eri mõõdete osas eri suundades ja viisil. Rääkimata tegurite paljususest, mis võivad mõju avaldada nende tingimuste karakteristikutele.

Selles osas, milles tulemusena määratletud tegelikkuseosa seis ei vasta taotletavale, on võimalik seda kujundavaid tingimusi muuta sobivamaks neid mõjutavate teguritega vastava manipuleerimise kaudu. Sihipärane toimimine saab viia üksnes siis taotletavale tulemusele, kui see

kogu kõnesolevat toimeahelat selle kõigis vajalikes lülides õigesti silmas peab ja kujunda
Seepärast on sihipärase toimimise põhistruktuur paratamatult määratud tulemusena taotletav
tegelikkuseseisu kujundamiseks vajaliku toimeahela komponentidega.

Taotletavat tegelikkuseseisu tuleb silmas pidada ***toimimise tulemusena***, seda seis
kujundavad tingimused peavad olema silmas peetud ja tekitatud ***toimimise väljundina***. Ne
tingimusi kujundavad tegurid on ***toimimise vahenditeks*** ja nendega vajalik manipuleerimine pea
vastama ***tegevustele***.

4.3. Korraldusvahendite liigid tulenevad sihipärase toimimise struktuurist

Ametlik korraldus täidab üksnes siis oma otstarvet, kui see toimib korraldamise
taotletavate tulemuste saavutamise heaks. Korraldusvahendite rakendamise toimel peab see
tekkima soovitavale tulemusele viiv sihipärane toimimine selle kõigis vajalikes komponentides
nendevahelistes seostes.

Sihipärase toimimise iga komponent on erinev oma koostiselt ja osalt tulemuse saavutami
tagamises. Neist igaühe jaoks on vaja erinevat, just antud toimimiskomponendi korraldamise
sobivat vahendit. Seetõttu tuleb korraldamiseks kasutada erinevaid korraldusüksusi, mille põhiliig
on määratud tekitamist vajavate toimimiskomponentidega. Ühiskonna ametliku korralduse aspe
koos sellesse kuuluvate korraldusvahenditega on ajaloolises arengus välja kujunenud. Tegelikkus
kasutatakse sageli ühte ja sama nimetust (seda tuleb ette nt nii funktsiooni, kohustuse kui
ülesande puhul) erinevas tähenduses. Tulemuslikuks korraldamiseks tuleb rakendada selle kõi
osade tekitamiseks tarvilikke korraldusvahendeid ja oleks igati praktiline, kui nende nimetuse
korraldusüksuse koostise järgi ühemõtteliselt kokku lepitaks. Antud käsitluses on, lähtuvalt sõna
tähenduslikust sisust ja enamlevinud kasutusest, korraldusüksuste eri liike nimetatud alljärgneva

Ühiskonnas vajalike tulemuste silmaspidamist korraldatakse **sihtidega** ja nende eri külge
arvestamist **funktsioonidega**. Tulemustele jõudmiseks tarvilike tingimuste kui toimimise väljund
tagamist korraldatakse **kohustustega**. Nende tingimuste kujundamiseks vajalike tööde tegemis
ülesannetega. Vajalikud toimijate kogumid kindlustatakse **organisatsioonidega** ja ne
allüksustega, tööde tegijad - **staatustega**. Inimeste asumine antud staatustesse kindlustata
mitmesuguste **motiveerivate vahenditega** nagu tasu, sanktsioon jne.

Igal korraldusvahendi liigil peab olema oma koostis, mis teeb selle sobivaks just tea
toimimiskomponendi või selle osa tekitamiseks.

4.4. Korraldusüksuste koostis tuleneb toimimiskomponentide reaalse tekitamise võimalustest

Kuna toimimine selle kõikides osades saab realiseeruda ainult toimija kaudu, siis peab
korraldada tahetavad toimimiskomponendid otseselt või kaudselt seostama toimijaga. See
kuulub korraldusvahendite koostisesse enamasti toimimiskomponent, toimija staatus ja
ühendav seos. Korraldusüksuse koostis näitab, millist toimimiskomponenti
toimimiskomponentidevahelist seost see korraldab.

Korraldusüksus kujutab endast sellega tekitatava toimimisosa malli, mis sisaldab (nii määratluses kui regulatsioonimehhanismidega kindlustatuses) kõiki sellega korraldatavaid toimimiskomponente, nende seoseid ja mõõdete väärtusi. Tegelikku korraldavat jõudu omava mallina saab käsitleda ainult neid võimu alusel tehtud ettekirjutusi, mis on kaetud realiseerumiseks tarvilike regulatsioonimehhanismidega.

Nt **ülesandega** korraldatakse, et määratletud staatuses (nt ametikohal) olija täidaks ettenähtud sisu, mahu jm karakteristikutega tegevusi (töid). Skemaatiliselt ja lihtsustatult näeb ülesande kui korraldusvahendi koostis välja alljärgnevalt.

Ülesanne:

Ettenähtud tegevus (töö)	*Implikatiivne seos* <----------	*Staatus*
(sisu, kvaliteet, maht jm)	*(st: kui inimene on antud staatuses, siis ta peab tegema antud tööd)*	*(selle karakteristikud)*

Esiteks tuleb korraldamisel kõik kolm komponenti (tegevus, staatus ja nendevaheline seos) taotletava tulemuse saavutamiseks vajalikus sisus, mahus jm omadustes õigesti ametlikult määratleda. Teiseks rakendatakse konkreetsed regulatsioonimehhanismid vajaliku ametikoha tegelikuks olemasoluks, selle täitjale ettenähtud tegevuse ülesandena ametlikult ettekirjutamiseks ning tema motiveerimiseks, tegevuse kontrolliks ja regulatsiooniks. Õige korraldusega tagatakse, et antud ametikohal olija ka tõepoolest talle ette kirjutatud (korraldamisega taotletava sihi saavutamiseks vajalikku) tööd teeb ning sellega omas osas tulemusele viiva protsessi õige kulu kindlustab.

Sihtide, **funktsioonide** ja **kohustuse** koostis on sarnane **ülesandele**. Tegevuse asemel tuleb skeemi paigutada vastavalt silmaspidamist vajava tulemuse, selle aspekti või kujundamist vajava tingimuse määratlus. Ka kõigi toimimiskomponentide mistahes üksikmõõte väärtuse reguleerimiseks kasutatavate ettekirjutuste, keeldude ja piirangute koostis on sarnane, sisaldades vaid toimija staatuse ja implikatiivse seose kõrval reguleeritava toimimiskomponendi mõõdete väärtuste määratlust.

Organisatsiooni, selle **allüksuse** ja **staatuse** (mida võib koos vaadata kui struktuurüksusi) koostisesse kuulub:

a) toimimislüli otstarbe (tulemuse, väljundi või tegevuse) määratlus,

b) selle realiseerimiseks ettenähtud toimija asendi (staatuse) või toimijate kogumi (organisatsiooni, allüksuse) määratlus ning

c) toimija staatuse ja määratletud toimismislüli vaheline ekvivalentsiseos.

Viimane korraldab, et kui on tegemist antud otstarbel toimimisega, siis nende realiseerimiseks on antud kogumisse kuuluvad või antud asendis olevad toimijad. Ning vastupidi: kui keegi on antud asendis, siis on tema tööks toimimine antud otstarbel.

Ressurside ja õiguste koostisesse kuulub:

a) siht, funktsioon, kohustus, ülesanne või mõni toimimise üksikparameetreid reguleeriv korraldusüksus,

b) nende täitmiseks ettenähtud vahendite määratlus ja

c) konjunktiivne seos, millega korraldatakse, et antud vahend oleks kindlasti seotud antud korraldusüksusega määratud toimimisosa täitmisega. Seejuures tagab konjunktiivne seos, et vahend satub ainult määratluses näidatud täitja käsutusse ning et temagi ei saa seda kasutada mingil muul kui ainult ettenähtud otstarbel.

Samamoodi saab korraldada **toimimiskohta ja -aega**. **Motiveerivate korraldusüksuste** nagu tasu, soodustus, positiivne ja negatiivne sanktsioon (kiituse, karistuse) puhul seotakse ettenähtud toimimiskomponent motivatsioonilise tähendusega teguriga implikatiivselt nii, et kui keegi realiseerib antud moel vastava toimimiskomponendi, kaasneb sellega vastava tegur rakendamine (või negatiivse väärtuse korral: rakendamata jätmine).

4.5. Korraldusüksuste sisu sõltub konkreetsetest korraldamisvajadustest ja -võimalustest

Korraldusüksuse koostis näitab, millist toimimiskomponenti või toimimiskomponentide seost see korraldab. Nende toimimiskompnentide ja seoste vajalikud karakteristikud määratletakse ja realiseeritakse korraldusüksustes tulemuse seisukohast oluliste mõõdete (sisu, maht, kvaliteet ulatus vm) väärtustena.

Põhimõtteliselt on korraldamisel tegemist korraldusüksusega etteantud malli ülekandumisega tegelikkusetingimusi kujundavale toimimisele. Seetõttu peavad mallis olema taotletava tulemuse seisukohast õigesti ette antud nii vastava toimimisosa vajalikud karakteristikud kui ka selleg kujundatava tegelikkusetingimuste osa karakteristikud. Nii saab tekitada võimuvahenditega taotletavale tulemusele jõudmiseks oluliste toimeahela lülide kõigi vajalike mõõdete vajalikud väärtused. Kui mall on mistahes osas vale, häiruvad ülekandemehhanismi toimel paratamatult samad osas ka selle järgi tekitatud toimimiskomponendid ning nende toimel kujundatava tegelikkusetingimused. Tulemuse saavutamise seisukohast sobimatute karakteristikutega tingimuse ei saa objektiivse paratamatusena avaldada toimet, mis viiks selle tulemuse saavutamisele.

Tulemusena taotletavat seisundit iseloomustavad teatud tegelikkusekomponentide teatu mõõdete teatud väärtused. **Sihid** ja **funktsioonid** korraldavad ainult siis just sellele tulemuse suunatud toimimist, kui nende sisu, kvaliteedi, ulatuse jm mõõdete väärtused vastavad tegelikkus kujundada tahetava seisu karakteristikutele.

Tulemusena taotletav seis sõltub tingimustest, mis avaldavad positiivset või negatiivs toimet vastavalt oma komponentide objektiivsetele toimeseostele. Nende komponentide toi aluseks olevate mõõdete konkreetsetest väärtustest sõltub, kuidas toimealust seisu kujundatakse kas see muutub taotletavas suunas või ei. Seepärast peavad kujundamist vajavate tingimu komponendid ja karakteristikud **kohustustes** olema ***toimimise vajaliku väljundina*** vastavalt õige määratletud. Samal põhjusel peavad olema **ülesannetega** korraldatud just nende karakteristikute tingimuste kujundamiseks vajalikud ***tegevused*** õiges sisus, kvaliteedis, mahus ja ulatuses. Just ne tööde tulemuslikuks tegemiseks vajaliku kvalifikatsiooniga ja vajalikul hulgal ***toimijaid*** on ta kindlustada **organisatsioonide, nende allüksuste** ja **staatustega**. Ning nende tööks ettenäh **ressursid, õigused** ja regulatsioonimehhanismid peavad oma liigilt, kvaliteedilt ja hulgalt tag ***vahenditena*** just ettenähtud mõõteväärtustes tööde tegemise jne

Kuna korraldamine toimub ühiskonnas kindlaksmääratud otstarbel, siis on taotle tulemuse mõõteväärtused korraldamisel etteantud näitajateks. Nende järgi saab ja tuleb tule

nendega määratletud seisu kujundava toimeahela lülid nende vajalikes mõõteväärtustes. Toimeahela kujundamise korraldamisel tuleb siiski arvestada selle tekitamise reaalseid võimalusi: mitte kõiki tingimusi ei ole võimalik kujundada ühiskonnaliikmete toimimisega ning mitte igasuguseks toimimise korraldamiseks või reguleerimiseks ei piisa võimu käsutuses olevatest vahenditest.

Tulemuslikuks korraldamiseks vajalikud korraldusüksuste karakteristikud sõltuvad tulemuse saavutamiseks kujundamist vajava toimeahela lülide karakteristikutest.

Teades, millist toimeahelat on vaja ning võimalik taotletavale tulemusele jõudmiseks kujundada, saab korraldada vastavas sisus, mahus, kvaliteedis, ulatuses vm karakteristikutes toimimise. Korraldatava toimimise ja kujundatavate tingimuste komponentide, seoste ja karakteristikute määratlemiseks korraldusüksustes kasutatavad mõõted ja mõõteväärtused on koordinaatideks, mille järgi korraldusüksuses loodavat malli saab tegelikkusega kokku viia ja tänu sellele ka ettenähtud moel regulatsioonimehhanismidega tekitada.

Korraldusüksuste koostisse kuuluvate toimimiskomponentide mallid on tegelikkusega ühemõtteliselt kokkuviidavad ja realiseeritavad sel juhul, kui neis kasutatavad mõõteväärtused on tegelikkuses esinevate ja praktiliselt eristatavate hulkade osad või koordinaattelgede skaalaväärtused, mille mõõtmiseks ja tekitamiseks on korraldajal ja toimijal olemas adekvaatsed vahendid. Määratletava tegelikkuseosa kirjeldamine korraldusüksuse mallis on määratud ja piiratud tegelikkuse praktilise liigendatavusega ja info tagamise võimalustega. Kui korraldusüksuses kasutatud mõõteväärtusi ei saa tegelikkuses praktiliselt leida ja eristada või seda lihtsalt ei kindlustata korraldusega, siis on objektiivselt paratamatu, et ettenähtut ei saa teglikkuses realiseerida.

5. Sotsiaalne süsteem on määratud korraldamise sihi saavutamiseks rakendatava korraldusüksuste kogumiga

Ametlik korraldus koosneb ühiskonnas ametlikult taotletavate tulemuste saavutamiseks rakendatud korraldusüksustest ja nendevahelistest seostest, mis talitlevad oma otstarbe täitmisel ühtse funktsionaalse terviksüsteemina.

Teoreetiliselt on ametliku korralduse süsteemi olemus määratud ja iseloomustatud omavahel seotud eri liiki korraldusüksuste kogumiga, mille abil on võimalik tekitada sihipärast toimimist selle kõigis komponentides ning seostes nii, et see kujundaks korraldamisega taotletavatele tulemustele viiva toimeseoste ahela.

Seejuures moodustavad eri liiki korraldusüksused nende omavahelistes seostes sotsiaalse süsteemi struktuuri. **Sotsiaalse süsteemi talitlemine põhineb ametliku korraldusega määratud ja vallandatud toimeseostel**, mis viivad korraldusega loodud mallidele vastava toimimise tekkimisele ja sedakaudu ettenähtud tegelikkusetingimuste kujundamisele. Kõik konkreetsed sotsiaalsed süsteemid saab üles ehitada vaid neistsamadest elementidest ja need talitlevad samal põhimõttel.

Mida ja kuidas mingis konkreetses olukorras on ametlikult püstitatud sihtide saavutamiseks vaja võimu toel korraldada, sõltub sellest, milline on tulemusena taotletava tegelikkuseosa ja seda kujundavate tingimuste seis ning nende ametliku korralduse abil muutmise vajadused ja võimalused antud oludes. Tegelikkuse suure mitmekesisuse tõttu, on konkreetse ühiskonna kui terviku seisukohast enamasti tarvis sihtide saavutamiseks kujundada sidustatult väga paljusid tingimusi

silmaspidavaid toimeahelaid ja luua selleks väga keerulisi toimimiskäike. Tulemuse saavutamise viiv toimete ahel kulgeb läbi mitme taseme. Ettenähtava tulemuse saamiseks vajalikud toim peavad sihiga määratud tulemuse seisukohast nii sisus, mahus, kvaliteedis kui ka ulatuses vastavus jäädes läbima juhtimiskorraldust, sellega tekitatavat juhtimistegevust, juhtimistegevusega loodav ametlikku elukorraldust ja selle korralduse poolt tekitatavat ja reguleeritavat toimimist, se toimimisega kujundatavaid tingimusi, mille toimel peaks kujunema sihis ettenähtud tulemuse määratletud tegelikkuseseis.

Sotsiaalse süsteemi ülesehitus sõltub sellest, milliseid toimimiskäike on sellega tarv tekitada, et kujuneksid ühiskonnas ametlikult taotletavate sihtide saavutamisele viiv toimeahelad. Sõltuvalt sotsiaalse süsteemi ülesehituse vastavusest tegelikele korraldamisvajaduste ja -võimalustele, sellega kujundatud tingimused kas viivad või ei vii ühiskonnas ametlikult taotlet sihtide saavutamisele.

Ametlik korraldus suhetub ühiskonda, mille raamesse jääva koostoimimise reguleerimise see luuakse ja mille aspektiks ta sellisena on, kui tervikusse. Mingis konkreetses ühiskonn ametliku võimu alusel loodud ametlik korraldus oma sihtidest lähtuvas terviklikus ülesehituses talitlemises on käsitatav antud ühiskonna konkreetse sotsiaalse süsteemina.

Kuna sotsiaalne süsteem ehitatakse tervikuna üles tagama ühiskonnas ametlikult sea sihtide saavutamist, siis võib sihtide järgi (st selle järgi, kelle või mille huvides toimivana süste luuakse), eristada sotsiaalse süsteemi liike. Korraldamise aluseks on võimuvahendid. Seetõttu sõlt see, kelle huvides ühiskonnaelu ametlikult korraldatakse, võimukasutuse otstarbest ühiskonnas nendest, kellele võimuvahendid kuuluvad.

Demokraatliku korraga riikides kuulub võim (ja koos sellega ühisvara) rahvale. Sellega kindlustatud vahendite olemasolu ühiskonna kõigile liikmetele (kui rahvale) vajalike elutingimu kujundamiseks selles osas, milles inimesed ise toime tulla ei saa ja milles keskkon iseregulatsioonimehhanismid (olgu siis ökoloogilised, turumajanduslikud, sotsiaalpsühholoogilis vm) hädavajalikke tingimusi ei kujunda. Ühiskond ei saa normaalselt talitleda, kui inimesed o huve järgides hävitavad või kahjustavad teisi inimesi ja eluks tarvilikku keskkonda. Võ vahenditega saab seda tõkestada ja aidata kaasa ühiskonna normaalsele talitlemisele. Mõne valdkonnas annab kogu ühiskonnale vajalike tingimuste ühine kujundamine paremaid tulemusi, e nappivate ressursside tingimustes.

Pelk võimu rahvale kuuluvuse deklareerimine ei näita seda, kellele see tegelikult kuulu kelle huvides seda kasutatakse. Ametlik korraldus luuakse teadlikult ja sihipäraselt inimeste po Seetõttu saab ja tuleb demokraatia korral juhtimiskorraldusega tagada, et juhid elutingim kujundava ametliku elukorralduse tõepoolest rahva huvides looksid ning selleks neile antud võ ja ressursse sihipäraselt kasutataksid. Kõigi ühiskonnaliikmete elulisi vajadusi arvestava ühiskonna normaalse talitlemise huvides toimivat sotsiaalset süsteemi on põhjust nime **demokraatlikuks sotsiaalseks süsteemiks**. Kui juhtidele on jäetud vabad käed oma hu realiseerimiseks teiste arvel ja nende huve kahjustades, siis on tegemist **diktatuuriga**.

Sotsiaalse süsteemi tähendus ühiskonnas tuleneb sellest, kuidas see kujun ühiskonnaliikmete ja keskkonna eri aspektide seisundit ning ühiskonna talitlemist.

Kui ametlikud demokraatia garantiiorganid (õiguskantsler, riigikontroll, ombudsman rahvale oma elulisi vajadusi kaitsta võimaldavad regulatsioonimehhanismid on lo korralduslikult õigesti oma otstarvet täitma, siis võiks neid ilmselt käsitada kui sotsiaalse süst

iseregulatsioonimehhanisme, mis väldivad hälbimist vajalikust korraldusest ja kindlustavad sotsiaalses süsteemis tarviliku regulatsiooni olude muutumisel.

6. Ametliku korralduse ja sellega korraldatava toimimise vahel on paratamatu toimeseos

Ametliku korraldamine põhineb tegelikkusekomponentide vahel objektiivselt esinevatel toime- ja sõltuvusseostel. Seetõttu sõltub iga korraldusüksuse ülesehituslikust ja sisulisest adekvaatsusest (st vastavusest toime tekitamiseks vajalikule), kas see korraldusüksus üldse suudab tekitada toimimiskomponendi ning kas määratluses ettenähtud mõõteväärtused kanduvad või ei kandu regulatsioonimehhanismide toimel sellele üle. Sama lugu on kogu sotsiaalse süsteemi ülesehituse adekvaatsusega. Sellest omakorda sõltub, kas sünnib või ei sünni tulemusele viiva toimeahela tekitamiseks vajalikes komponentides toimimise käik.

Toimimiskomponendid ja nende seosed ning neist moodustuv toimimine tekivad vastavalt sellele, milliseid korraldusüksusi ja kuidas rakendatakse ning millises järjestuses ja seostes seda tehakse. Sellest, millises sisus, mahus ja ulatuses on korraldatud toimimine, sõltub, millises sisus, mahus ja ulatuses see kujundab tingimusi. Tingimused omakorda mõjutavad vastavalt neil kujundatud karakteristikutele oma toimeseoste kaudu toimealuste ühiskonnaliikmete ja elukeskkonna aspektide seisundit. Ametlik korraldus, mis vallandas toimeahela ja viis sellest tulenevatele toimetele, omab toimele alluvate inimeste ja elukeskkonna aspektide suhtes funksionaalset tähendust vastavalt sellele, kuivõrd selle poolt tekitatud muutus aitab kaasa või kahjustab nende eksistentsi, normaalset talitlemist ja arengut. Ja see tähendus kas vastab või ei vasta ühiskonna ametlikele sihtidele.

Ametliku korraldusega tekitatavad toimimiskomponendid on omavahel seotud ja avaldavad seetõttu vastavalt oma osale toimimises oma karakteristikutele vastavat toimet ka teistele toimimiskomponentidele. Sedakaudu määravad nad ka teiste komponentide ja nende vajalike karakteristikute tekkimise võimaluse. Kuna toimimine on tervik, siis ei põhjusta ühes korraldusüksuses tehtud viga mitte üksnes sellele vastava toimimiskomponendi kõrvalekaldumist vajalikust, vaid häirib (sõltuvalt selle toimimiskomponendi seostest teistega) kogu toimimise käiku. Ning vastavalt ka seda, kas ettenähtud tulemusele viiv toimeahel saab või ei saa edasi kulgeda. Ühiskonnas ametlikult püstitatud sihtidega määratud tulemustele saab ametliku korralduse abil jõuda vaid sel juhul, kui korraldatakse tervikuna õigesti sellele viivate funktsionaalsete toimeahelate kujundamine.

Kuna keskkond on ühine, siis iga ametliku korraldusega loodud korralduse-, toimimise- ja tingimustekomponent või nende omadus võib peale soovitavale tulemusele viivasse toimeahelasse kuuluvate toimeseoste omada või muuta veel muid toimeseoseid. Seega võib iga korraldus-, toimimis- ja tegelikkusekomponendi loomine, kaotamine või muutmine kaasa tuua muutusi tegelikkuse muudes seostes. Nende alusel tekivad samuti toimed ja toimeahelad, mis avaldavad nende aluseks olevate karakteristikute seisuga määratud funktsionaalset või düsfunktsionaalset toimet nende mõjuvalda jäävatele inimestele ja keskkonnaaspektidele. Korralduse asjakohane projekteerimine võimaldab toimete vastava analüüsi ja kujundamise abil vältida düsfunktsioonide teket.

Ametliku korralduse ülesehitus, mõõteväärtused ja nende vastavus korraldamisvajadustele ning -võimalustele määravad nende ülekandumise aluseks olevate

KUSTUTATUD
08. 06. 2026
Viimsi
Viimsi Raamatukogu

toimeseoste tõttu paratamatuse jõuga selle, kas üldse ja kuidas nende mõjul toimeahel kujunevad ning millistele tulemustele need viivad.

Objektiivsed püsivad ja paratamatud seosed ametliku korralduse, sellega tekitatav toimimise, selle toimimise poolt kujundatud tingimuste ja nende tingimuste poolt mõjutatava ühiskonnaliikmete ning elukeskkonna seisude vahel kujutavad endast **sotsiaalseid seaduspärasu** Sotsiaalse seaduspärasuse jõul tekitab ühiskonnas olemasolev ametlik korraldus ühiskonnaliikme toimimist, kujundab elukeskkonda objektiivse välise jõuna ning toob kasu ja tekitab kahju nii, na ta on seda tegema loodud.

Korraldatava toimimise tulemus kujuneb ametliku korraldusega tekitatud toimeahel alusel, sõltumata sellest, kas see on tekitatud taotluslikult või tuleneb korralduslikest vigade

Korralduslikud vead kanduvad vääralt moodustuvate toimeahelate alusel seaduspäraselt korraldatavale toimimisele vastavate toimimiskomponentide ja sihi saavutamiseks vajali toimeahelate lülide puudumise või moondumisena. Kõrvalekalle kajastub sel juhul ka toimimise kujundatavates tingimustes ning nende poolt avaldatavates toimetes. Kujundatud tingimus toimetest sõltub aga, milliseks kujuneb toimealune seisund ja kas see vastab ametlikult taotlet tulemusele või ei vasta.

Kui korraldamisel jäetakse osa ametliku korralduse abil kujundamist vajavaid tulemu nende aspekte, nende saavutamist mõjutavaid tingimusi, neid kujundavaid tegureid, tegevusi olulist silmas pidamata, siis jääb sotsiaalse seaduspärasuse jõul vastavas ulatuses ka toimeahela ku kindlustamata ja korraldamise tulemus saavutamata. Väära korraldusega loodud toimimise tekitatakse paratamatuse jõul sellist kahju nagu selle sisu, mahu jm mõõteväärtuste alusel kujunev toimed seda põhjustavad. Vastavalt sellele, kui oluline on ja mis osa omab puuduv või vale korraldatud lüli sihi saavutamises, jääb ka soovitud siht saavutamata korraldusega tagamata sa mahu, kvaliteedi ja ulatuse osas.

7. Ametliku korralduse olemust kajastav tervikteooria hõlmab kõiki sotsioloogia põhimõisteid

Antud käsitluse puhul on **sotsioloogia objektiks ühiskond** ja **aineks ühiskonna ameti korralduse külg**. Ametlik korraldus on sotsiaalse apektina ühiskonna teistest aspekti konkreetsete tunnuste abil tegelikkuses selgelt eristatav. Ametliku korralduse tegelikku kokkuviidavana määratlemine annab võimaluse analüüsida vastavaid tegelikkusekomponente n karakteristikutes ja seostes ning saada teavet selle kohta, mida ametlik korraldus endast kujut kuidas see talitleb. Tulemuslikuks korraldamiseks sobiva ametliku korralduse võimalikkus ja s ka praktiliselt ühiskonnas kasutatava juhtimis- ja elukorralduse olemus tul tegelikkuseobjektidest ja karakteristikutest, nende reaalselt esinevast liigendatavuses objektiivsetest seostest.

Analüüsitulemuste, sotsioloogiaalaste teadmiste ning tegeliku juhtimis- ja elukorral faktistiku süsteemne korrastamine annab sotsiaalse süsteemi olemust ja talitlemise seaduspär selgitava tervikkäsitluse, mille raamides on oma kindel koht praktiliselt kõigil sotsiol

põhimõistetel.[14] Välja arvatud muidugi need mõisted, mis antud ühiskonnakäsitlusest lähtumisel ning teaduse objekti ja aine korrektse määratlemise korral osutuvad psühholoogia, sotsiaalpsühholoogia, statistika või mõne muu teaduse ainevaldkonda kuuluvaiks.

Ühiskonna ametliku korralduse külg hõlmab tegelikkuse selle osa, mille alla kuuluvad kõik ametlikel võimupositsioonidel olijate poolt ametliku võimu kohustava jõu ja nende käsutusse antud ressursside ning regulatsioonimehhanismide rakendused. Sellisena kujutab ametlik korraldus endast objektiivselt olemasolevat tegelikkuseosa, millel on kindlad komponendid ja karakteristikud ning mis inimestest väljaspool seisva reaalsusena määravad ühiskonnaliikmete koostoimimist' ja tegelikkusetingimuste kujundamist.

Kui käsitada ametlikku korraldust ühiskonna sotsiaalse aspektina, siis tuleb objektiivselt tegelikkuses olemasolevat ametlikku korraldust nimetada **sotsiaalseks reaalsuseks**.

Ametlikult korraldatavad eluvaldkonnad on käsitatavad **sotsiaalsete instituutidena**. Nii on loodushoid, tervishoid, riigikaitse, sotsiaalhooldus, haridus, teadus jm ametlikult korraldatavad ehk institutsionaliseeritavad ühiselu valdkonnad sotsiaalsed instituudid, mis eristuvad korraldamise otstarbe järgi ühiskonnas.

Teatud otstarbel vajalikuks ametlikuks korraldamiseks välja kujunenud ja stabiliseerunud korralduslike lahendite organisatsioonilisi vorme nimetatakse **sotsiaalseteks institutsioonideks**. Need on ühiskonnas ametlikuks korraldamiseks kasutatavad stabiliseerunud korraldusvormid nagu riik, kool, kohus, valitsus, parlament, sõjavägi, politsei jms. Neid tuleb lahus hoida mitteametlikuks gruppide tasemel toimuvaks korraldamiseks välja kujunenud sotsiaalpsühholoogilistest institutsioonidest nagu perekond, kirik jms. Sest ühiskonnaliikmete toimimise mõjutamise mehhanismid on neis vastavalt erinevad.

See osa sotsiaalsest tegelikkusest, mis on inimesega tähenduslikult seotud, määrates ta olukorda ja tegutsemist ning luues selleks võimalusi, kujutab endast tema **sotsiaalset keskkonda**. Sotsiaalset keskkonda saab käsitleda mitte ainult indiviidi, vaid ka mis tahes grupi või kogu elanikkonna suhtes. Ametlik elukorraldus, mis kujundab mingi sotsiaalse grupi kui terviku olukorda nende eriomaste vajaduste ja huvide seisukohast, kujutab endast selle **grupi sotsiaalset keskkonda**.

Sotsiaalne keskkond on kujunenud ühiskonna stabiilsuse tagajaks selles mõttes, et ühiskonna uued liikmed satuvad juba olamasolevasse ametliku korralduse võrgustikku, mille reeglite ja mallide järgi neil tuleb toimida. Seetõttu omabki sotsiaalne keskkond oma institutsioonidega sotsiaalpsühholoogilise süsteemi kõrval olulist osa inimeste **sotsialiseerimisel**. Grupiteadvuse (perekonna, rahvuse, usukoguduste vms) tasemel hinnatavaid väärtusi ja käitumismalle edastavatel sotsiaalpsühholoogilistel toimemehhanismidel on inimesega otsesema seotuse ja sellest tuleneva primaarsuse tõttu sotsialiseerimisel muidugi märksa olulisem roll. Siiski kujundab ka see, mida ametlikul korraldamisel silmas peetakse, tunnustatakse ja kuidas seda tehakse, ühiskonnaliikmete tegelikkusetaju, arusaamisi, väärtusi ja käitumismalle. Sotsialiseerimisega luuakse psühholoogilised alused inimeste ühiskondlikule koostoimimisele ja toetatakse seda. Inimeste lülitamine ametliku korralduse kaudu ühiskonnas seatud sihtide saavutamisse ja nende sidumine niiviisi teiste ühiskonnaliikmete ja kogu ühiskonnaga kujutab endast **sotsiaalset integratsiooni**.

Ühiskonnas seatud sihtide saavutamise tagamiseks rakendatud ametliku korralduse süsteem kujutab endast **sotsiaalset süsteemi**. Seejuures rakendatud korraldusüksused on sel juhul käsitatavad

---

[14] Graf, E-M., Paul, M, 1997. Üldsotsioloogia. Tln.

sotsiaalse süsteemi elementidena, mis omavahelistes seostes moodustavad **sotsiaalse süste struktuuri**.

Sotsiaalse süsteemi struktuuri tuleb kindlasti eristada **ühiskonna sotsiaalsest struktuu** mis moodustub ametliku korralduse poolt tekitatavatest koostoimivate või ühesuguses ase olevatest ühiskonnaliikmete gruppidest. Ühiskonna sotsiaalne struktuur liigendab ühiskonnaliik ametlikult korraldatud ühiskondlikus kooselus erinevat rolli täitvateks ja erinevas asendis oleva **sotsiaalseteks gruppideks, sotsiaalseteks kihtideks ja sotsiaalseteks klassideks**. Nii võib eris ühiskonnas riigi kodanikke ja mittekodanikke, pensionäre, kutsegruppe, pagulasi, riigiametnik eraettevõtjaid, valitsevat ja töölisklassi jms. Vastavasse gruppi, kihti või klassi kuulumine oma selle liikmete jaoks tähenduse sõltuvalt sellest, milliseid funktsionaalseid või düsfunktsionaal toimeid seda tekitav ametlik korraldus neile kaasa toob.

Sotsiaalse süsteemi struktuur liigendab sotsiaalse süsteemi selle koostisosadeks. Ühisko sotsiaalne struktuur liigendab ametliku korralduse toimel ühiskonna selle liikmete grupeeringut

Sotsiaalse süsteemi element on **korraldusvahend,** mis kujutab endast sellega korralda toimimiskomponendi või nendevahelise seose malli, millel on seda malli tegelikkuses realisee regulatsioonimehhanismi vorm. Sõltumata sellest, kas osatakse või ei osata n korraldusmehhanisme õigesti mõista, on üldiselt teada see, et ühiskonnas rakendatakse ametli **sihte, funktsioone, kohustusi, ülesandeid, staatusi, organisatsioone, sanktsioone** korraldusvahendeid. Seejuures kujutab **sotsiaalne roll** endast staatusega seotud toimimisosa s tähenduslikust vaatenurgast ja on sellisena staatuse dünaamiliseks küljeks.

Sotsiaalne süsteem jaguneb korraldatava toimimise väljundi järgi **juhtimis-elukorralduseks**. Juhtimisega korraldatava toimimise väljundiks on elukorraldus. Elukorraldus korraldatava toimimise väljundiks on aga selle toimimisega kujundatavad elutingimused.

Kuna sihina taotletav tulemus sõltub sageli mitmesugustest tingimustest, mille kõigi ka on võimalik saavutada soovitud tulemust, siis see, milliste tingimuste kujundamise ka otsustatakse soovitavale tulemusele jõuda, tähendab **korraldustee** valikut.

Tegelikkusetingimused, mida sihi saavutamiseks on otsustatud ümber kujundada, võ sõltuda mitmesugustest teguritest. **Korraldusliku lahendiga** määratakse, milliste tegurite ka kelle toimimise ja milliste toimimiskomponentide reguleerimise või korraldamise abil seda te

Korraldusteed ja korralduslikku lahendit koos võib vaadelda **sotsiaalse regulatsi viisina**. Sotsiaalse süsteemi mingi osa projekteering koos selle elluviimise konkreetse korral määratlemisega on **sotsiaalne planeerimine**.

Sotsiaalse süsteemi raames rakendatud korraldusüksustega määratud mõõteväär ülekandumine regulatsioonimehhanismide toimel korraldusüksuste koostistele vasta toimimiskomponentidele ja nendevahelistele seostele (ning sedakaudu ka antud toimim kujundatavatele tegelikkusetingimustele ja nende toimeseoste kaudu omakorda toimealuste inim ja keskkonnaaspektide eluliselt olulistele seisudele) kujutab endast **sotsiaalse süsteemi talitle** Seejuures on tarvis vahet teha korraldusüksuste omavaheliste seoste alusel **sotsiaalses süste toimuvate protsesside** ja ühiskonnas ametliku korralduse toimel vallandatud toimimiskäikud toimete ahelate kui **sotsiaalsete protsesside** vahel.

Sotsiaalse süsteemi tähendus ühiskonna kui terviku suhtes väljendub selles, ku otstarbekalt see suunab, koordineerib ja reguleerib ühiskonnaliikmete koostoimimist keskko lähtudes kõigi eluliste vajaduste olulisusest, ulatusest ja aktuaalsusest. Sotsiaalse süsteem

terviku tähendus suhetub ühiskonda kui tervikusse ning on selle seisukohast ka hinnatav. See näitab, kui soodsana antud viisil loodud sotsiaalne süsteem kujundab kõigi ühiskonnaliikmete ja keskkonnaaspektide jaoks vajalikke tingimusi nende kooseksistentsis. Ning kuivõrd seeläbi soodustub või kahjustub ühiskonna kui terviku normaalne talitlemine.

Ühiskonna sotsiaalse süsteemi konkreetses seisus toimuvad muutused toovad kujundatavate toimeahelate kaudu kaasa muutused ka ühiskonnaliikmetele ja keskkonnale avaldatavates funktsionaalsetes ja düsfunktsionaalsetes toimetes. Juhul kui mingi aja jooksul on sotsiaalse süsteemi poolt kujundatud kogutoime muutunud ühiskonnaliikmete ja keskkonnaaspektide normaalse eksistentsi seisukohast funktsionaalsemaks, on ühiskonnas tegemist **sotsiaalse arenguga**. Kui ühiskonnaliikmete ja elukeskkonna seis on sotsiaalse süsteemi poolt kujundatud kogutoime mõjul halvenenud, on tegemist **sotsiaalse taandarenguga**.

Tegelikult on säärane tervikarengu hindamine üldistus ühiskonnaliikmete eluliste vajaduste ja elukeskkonna eri aspektide seisundites ametliku korralduse mõjul toimunud muutustest. Nii tuleb ja saab hinnata, kas mingi ajavahemiku jooksul on ametliku korralduse mõjul kujundatud tingimused kujundanud ühiskonnaliikmete tervise ja harituse või looduse ja kultuurikeskkonna seisundit paremuse või halvemuse suunas.

Sõltuvalt liigituse alusest võib sotsiaalseid süsteeme liigitada mitmeti. Kõige olulisemaks liigituse aluseks on nende ülesehituse ja funktsionaalse tähenduse erinevust määravate sihtide erinevus. Korraldamise aluseks olevate sihtide põhjal määratud sotsiaalse süsteemi liigi järgi eristatakse **ühiskonna sotsiaalset korda**. Kõikide ühiskonnaliikmete elulisi vajadusi arvestava ja ühiskonna normaalse talitlemise huvides toimiva sotsiaalse süsteemi puhul võib rääkida nii **demokraatlikust sotsiaalsest süsteemist** kui ka **demokraatlikust sotsiaalsest korrast**.

Võimulolijate suvalistest sihtidest lähtuvalt toimiva sotsiaalse süsteemi puhul on tegemist **diktatuurse sotsiaalse korraga**.

Sotsiaalne seaduspärasus on objektiivne, püsiv ja paratamatu seos ametliku korralduse ja selle poolt tekitatava toimimise, selle toimimise poolt kujundatavate tingimuste ja ühiskonnaliikmete ning elukeskkonna aspektide seisundite vahel, mis kujunevad nende tingimuste toimel. Sotsiaalne seaduspärasus põhineb ametliku korraldusega määratud ja vallandatud toimeseoste ahelal.

Sõltuvalt **sotsiaalse süsteemi adekvaatsusest** (st ametliku korralduse ülesehituse vastavusest sihipärase toimimise loogikale ja korraldamisvajadustele ning -võimalustele), see kas viib või ei vii ametliku korraldusega taotletava tulemuse saavutamisele.

Korraldusüksuste, nende mõõteväärtuste ja seoste erinevad seisud tingivad toimimiskomponentide ja nendevaheliste seoste mitmesuguseid seise, millel on sihi saavutamiseks vajaliku toimeseoste ahela ja mitmesuguste funktsionaalsete ja düsfunktsionaalsete toimete kujundamise suhtes erinev tähendus. Kuna tegemist on sotsiaalse tegelikkuse (ametliku korralduse) mingi osa konkreetse seisu alusel kujunenud nähtustega, nimetatakse neid **sotsiaalseteks nähtusteks**.

Nii kujunenud ametlikult korraldatud toimimise adekvaatsusest-ebaadekvaatusesest on hakatud välja tooma selliste lülide seise, mille tähendus funktsionaalsuse seisukohast on iseäranis oluline, mille osas võivad esineda adekvaatsusest kõrvalekallutavad tegurid (mis vajavad korralduse abil tõkestamist) või mille puhul adekvaatusest hälbimine on silmatorkav. Seejuures on sotsiaalsetel nähtustel sotsiaalse süsteemi elementide ja nende seoste konkreetse tegeliku seisu näol neid tekitav või võimalikuks tegev selgelt määratletav korralduslik alus.

Juhul kui ametlikul korraldamisel jäetakse see, mida on inimeste normaalseks elu elukeskkonna püsimiseks vaja, ühiskonnas taotletava tulemusena määratlemata või määratle valesti, kui probleemide lahendamiseks nähakse ette vajaliku toimeta tingimuste kujundamin korraldata tarvilikke töid, ei kindlustata tööde tegemist tarvilike vahenditega ega l regulatsioonimehhanisme vajalikust hälbimise õgvendamiseks või tehakse korraldamisel muid siis ei vii see vastavas eluvaldkonnas ühiskonna normaalseks talitlemiseks tarvilike tingim kujunemisele. Korraldamiseks kasutatud võim ja ressursid osutuvad sellisel juhul raisa Probleemid, mida taheti lahendada, kestavad edasi. Nendest johtuv kahju kuhjub. Väära korral mõjul tekkinud kahjulikud tingimused toovad muresid veel juurdegi. Ilmselt selle tõttu on hak erinevate korraldusvigadega tekitatud sotsiaalseid nähtusi nimetama **sotsiaalseteks probleemid**

Põhjuste ja tõhusate regulatsioonivahendite leidmiseks on väga oluline vahet ühiskonnaliikmete ja elukeskkonna muude probleemide ja sotsiaalsete probleemide v Ühiskonnaliikmeid vaevavad näljahädad, looduskatastroofid ja epideemiad on küll ka proble mille vältimiseks, piiramiseks, lahendamiseks või leevendamiseks püütakse rahva huvides toi võimukasutuse korral ametliku korralduse abil vajalikke tingimusi kujundada. Ilmselt, kas sellesama asjaolu tõttu või ühiskonda suhetumise tõttu räägitakse neist tihti kui sotsiaals probleemidest. Probleemide tegelike põhjuste ja tõhusate lahendusteede leidmiseks oleks s otstarbekam eristada väära ametliku korralduse alusel tekkinud probleeme kui sotsiaal probleeme inimeste ja elukeskkonna muudest probleemidest. Sotsiaalse probleemina võiks aga käsitada seda, kui sotsiaalne süsteem on loodud ilmselgelt ebaadekvaatsena ja talitleb neid inim jaoks olulisi hädasid ignoreerides.

Inimestele on sotsiaalsete probleemide eri liigid, millega nad ühiskonnas kokku puutu üldiselt tuntud. Ometi ei pruugi nad nende korralduslikke aluseid osata analüüsida.

Nii mõistetakse üldiselt **sotsiaalse demagoogiana** seda, kui juhid kuulutavad ameti ühtesid eesmärke, neile antud võimu ja varaga loovad aga ametliku korralduse, mi kujundatavad toimimiskäigud ja tingimused toimivad hoopis muudes huvides. **Bürokraatian** üldtuntud see, kui ametlikult korraldatakse ühiskonna sihtide seisukohast funktsiona mittevajalikes mõõteväärtustes (sisus, kvaliteedis, mahus, ulatuses vms) toimimist (eriti in dokumentide liikumist).

Korruptsioon kujutab endast sotsiaalset probleemi seetõttu, et väära juhtimiskorraldu loodud võimaluste alusel kasutavad ametiisikud neile antud ametlikku võimu (ja sellel põhine õigusi) ning neile sihtotstarbel antud ressursse (sh ka kinnimakstud tööaega, siseinfot ühiskonnas vajalike tingimuste kujundamise asemel iseendi või enda poolt valitud isikute hu Sotsiaalne probleem (st kahju tekitamine ühiskonnale) tuleneb sellest, et teine toimub esimese Selliselt korraldatud juhtimistegevust, mille puhul juhtidele on jäetud vabad käed otsustada, m nad võimu ja selle käsutuses olevaid vahendeid kasutavad, nimetatakse **korruptsioonivõima loomiseks**.

Sotsiaalse vastuolu või konfliktiga on tegemist siis, kui ühe struktuuri (organisatsiooni, sotsiaalse grupi vms) huvides loodav ametlik korraldus, sellega tekitatav toim või kujundatavad tingimused kahjustavad teise grupi, organisatsiooni vm struktuurüksuse hu luuakse ühe huvigrupi korraldus teise huvides vajaliku korralduse arvel.

On oluline osata vahet teha sotsiaalsete vastuolude ja konfliktide ning grupiteadvuse t esinevate gruppidevahelist (olgu see siis rahvuste, klasside, usulahkude vt) vaenu ja konfl

väljendavate sotsiaalpsühholoogiliste vastuolude ja konfliktide vahel. Nagu elu on sageli näidanud, võivad nende vahel vahe mittetegemise korral ka hea tahtega lahenduspüüded tühja joosta või probleemid lahenemise asemel hoopis kuhjuda. On ju vastuolu alused ja seega ka võimalikud regulatsiooniteed sotsiaalsete ja sotsiaalpsühholoogiliste vastuolude puhul erinevad.

Samamoodi tekivad konkreetsel korralduslikul alusel paratamatult vastava nähtuse tekkele viiva toimemehhanismi kaudu **sotsiaalne formalism** (kui korraldataval toimimisel puuduvad funktsionaalselt vajalikku toimet loovad omadused), **sotsiaalne õiglus ja ebaõiglus** (kui funktsionaalsest aspektist samasse koguhulka kuuluvate sotsiaalsete gruppide või organisatsioonide puhul luuakse korraldust erineva kasulikkuse ja kahjulikkuse astmega, ilma et see tuleneks vastavast erinevusest ametliku korralduse vajaduses), **sotsiaalne võõrandumine** (kui ühiskonna ametlik korraldus luuakse korraldamise subjektiks olevate ühiskonnaliikmete, kellele võim ametlikult kuulub, suhtes düsfunktsionaalsena), **sotsiaalne kompensatsioon** (kui üks organisatsioon, sotsiaalne grupp vm struktuurüksus korraldab teise struktuurüksuse funktsioonide täitmist, mida too ise korraldamata jätab või korraldab tulemusetult), **sotsiaalne vastutus ja vastutamatus**, mille puhul vaadeldavas staatuses olija tegutsemise kõrvalekaldumine sihipärasusest ja otstarbekusest kas on või ei ole kontrolli- ja regulatsioonimehhanismidega reguleeritav ja kõrvalekaldumisega kaasnevate kahjude heastamine kas on või ei ole korraldatud.

8. Ametliku korralduse olemust selgitav teooria on praktilisel otstarbel rakendatav

Sihipärase ja tulemuslikult toimiva ametliku juhtimis- ja elukorralduse projekteerimine ning mõõtmine on võimalik tänu sellele, et sotsiaalse süsteemi elemendid, nende koostisosad ja mõõteväärtused on seaduspärastes seostes korraldatava toimimisega (selle komponentide, nende koostise, mõõteväärtuste, seoste ja toimimiskäiguga), selle toimimise poolt kujundatavate tingimustega ning nende poolt kujundatavate seisunditega.

Kui osatakse taotletava tulemuse sisu, mahu, kvaliteedi, ulatuse jm mõõdete väärtused korraldamiseks vajalikul viisil tegelikkusega kokku viia, pole raske vastavate sotsioloogiaalaste teadmisete ja olukorra info alusel tuletada seda toimeteahelat, mis vajab soovitavale tulemusele jõudmiseks kujundamist. Teades, milliste korraldusvahendite milline rakendamine selle toimeahela kujunemiseks vajaliku toimimise tekitab, saabki vastava korralduse õigesti projekteerida. Seejuures on nii sotsiaalse süsteemi kui ka iga korralldusliku lahendi ülesehitus tuletatav sellest, milliseid korraldusüksusi millistes omavahelistes seostes on tarvis rakendada, et tekiks sihile viivat toimeseoste ahelat kujundav toimimine selle kõigis vajalikes lülides.

Samal põhjusel ja põhimõttel saab hinnata nii kavandatud kui ka tegelikult loodud ametliku korralduse asjakohasust. Järgides mõõteväärtuste tasemeni korraldusega kujundatavat toimeseoste ahelat, pole raske öelda, kas see viib või ei vii väidetavale tulemusele.

Ametliku juhtimis- ja elukorralduse eri külgede asjakohasuse hindamise kriteeriumiks on see, kuivõrd õigesti ja tõhusana need on loodud tagama ühiskonnas vajalikku tulemust. Nii võib mõõtmisega eraldi välja tuua nii ülesehitusliku kui ka sisulise külje ebaadekvaatsuse ning selle aluseks olevad korralduslikud vead. See puudutab nii seaduste (ja muude õigusaktide) eelnõusid, seadusi (jt õigusakte) endid kui ka konkreetset juhtimis- ja elukorraldust. Mõõtmine võimaldab leida juhtimis- ja elukorraldust tulemusetuks muutvaid ülesehituslikke ja sisulisi vigu, ühiskonnaliikmeid ja elukeskkonda kahjustavaid düsfunktsioone, sotsiaalsete probleemide korralduslikke aluseid ja

seda, millistesse parteidesse kuuluvad juhid toimivad ja kasutavad neile antud võimu ja ress
sihipäraselt, millised mitte.

Kuna ametlikul korraldusel on kaks poolt - sisuline ja ülesehituslik -, siis eeldab tulem
korraldamine kaht laadi teadmiste olemasolu.

1. On tarvis teadmisi selle kohta, mida taotletavad tulemused tegelikkuses (mi
tegelikkusevaldkonna milliste komponentide milliseid seise, st milliste mõõdete milliseid väär
endast kujutavad, milliste toimete mõjul tulemusena taotletavad seisundid kujunevad ja mi
tegurite kaudu on neid toimeid võimalik soovitavas suunas kujundada. Konkreetselt eeldab
kompetentsust korraldamise sihtide valdkondades. Sellest lähtuvalt saab luua vastavat valdk
õigesti komponentideks ja seoste võrgustikuks liigendavas koordinaatteljestikus infosüsteemi
on korralduse sisulise poole õige loomise eelduseks.

2. Korraldajal peavad olema korraldussüsteemi komponentide, nende koostise, se
talitlemise ja selle esinevate seaduspärasuste kohta teadmised ja oskused, mis võimaldavad ame
korralduse nii luua, et see korraldab taotletavate tulemuste saavutamisele viiva toimimise. Jutt
juhtide sotsioloogiaalasest kompetentsusest.

On tõsi, et paljuski teadmised eluliselt oluliste seisundite ja neid kujundavate tingim
kohta alles puuduvad. Samuti napib eluliselt oluliste tingimuste kujundamiseks lihtsaid prakti
kasutatavaid tehnoloogiaid ja meetode. Selge on see, et kus tulemusele viiva toimea
korraldamiseks vajalik teave puudub, seal pole ka tulemuslik korraldamine reaalne.

Võimulolijate kätte on koondatud märkimisväärselt suur võim ning väga suur hulk ressu
mida pidevalt kasutatakse ametlikuks korraldamiseks. Ühiskonnaliikmete seisukohast on olu
et neid kasutataks võimalikult suuremas vastavuses tegelike vajadustega, võimalikult otstarbe
ja tulemuslikult. Seetõttu on juhtimiskorralduse õige projekteerimine, loodud juhtimis
elukorralduse adekvaatsuse mõõtmine ja regulatsioon ühiskonnaliikmetele eluliselt tähtsad. S
ei saa kontrollida ja kindlustada, et juhid võimu ja rahva vara iseenese huvides ära ei raiskaks
et ametlik korraldamine ei tooks mõtlematusest kaasa põhjendamatut kahju inimeste
elukeskkonnale.

Seepärast peavad kujundamist vajavate tingimuste komponendid ja karakteristikud
toimimise vajaliku väljundina vastavalt õigesti määratletud kohustustes. Seejuures tuleb arve
et ühiskonnas on elutingimusi vaja ametliku korralduse abil kujundada üksnes selles osas,
taotletav tulemus pole veel saavutatud, vajab alalist toetust või selle püsimine on ohustatud. S
peab teadma, et kuna ametlik korraldamine põhineb objektiivsetel toimeseostel, siis on konk
ametliku korraldamise võimalused määratud ja piiratud taotletavatele tulemustele
toimeseoste ahelate tekitamise võimalustega antud konkreetses situatsioonis. Seega
konkreetses olukorras tulemusele viivate toimeahelate korraldamise vajadustest ja võimalust
kuidas on ühiskonnas otstarbekas korraldada ametlikult taotletavate tulemuste saavutamine

Tänapäeval võib täheldada reguleerimise kasvu ühiskonnas (nt kasvõi suured k
üksikasjalikke ettekirjutusi tegevaid eurodirektiive). Küsimusele, kas tegemist on
väärkasutusest tuleneva bürokraatiaga või ühiskonna sotsiaalse arenguga, saab õigesti va
selle korralduse asjakohasuse konkreetse mõõtmise alusel.

Konkreetsed projekteerimise ja mõõtmise kogemused näitavad, et seda on antud te
lähtudes võimalik teha. Eesti iseseisvuse taastamise järel on Pirgu Arenduskeskuse poolt teh
hulk Eesti juhtimis- ja elukorralduse lahendeid puudutavaid projekteeringuid ja mõõtmisi.
olnud vastavate korralduslike ettepanekute aluseks. Neist suuremamahulised olid “Ettepane

põhiseaduse eelnõu koostamiseks" EV Põhiseaduse Assambleele 08.11.91 (koost. E-M.Graf, M.Paul, A.Ristkok), demokraatliku haldusreformi projekteering (E-M.Graf, M.Paul, A.Ristkok "Eesti Vabariigi omariikliku ja demokraatliku haldussüsteemi loomise kava". Konkursitöö. Pirgu Arenduskeskus, 1992) ja EV Korruptsioonivastase seaduse adekvaatsuse analüüs (E-M.Graf, M.Paul, 2000. "Ohjeldamata korruptsioon Eestis - paratamatus või tahtlik poliitika?". Pirgu Arenduskeskus. Tln. 193 lk.). Elu on näidanud, et objektiivsetel seostel põhinevad seaduspärasused avalduvad sihikindlalt: sotsiaalsed probleemid on paratamatult tekkinud seal, kus asjakohase korralduse loomist on ignoreeritud.

9. Antud käsitlust võib pidada funktsionaalseks

Eespool kirjeldatud lähenemisviis käsitleb ja selgitab sotsiaalse (ühiskonna ametliku juhtimis- ja elukorralduse) süsteemi olemust ja funktsioneerimist ühiskonnas taotletavate sihtide saavutamise tagamisel. Seejuures on ametliku korralduse (korralduskomponentide ja nende seoste vastavate mõõdete väärtuste) toimel kujunevad ühiskonnaliikmete ja elukeskkonna seisud (nende aluseks olevate komponentide ja nende mõõdete väärtused) vaadeldavad selle korralduse funktsioonina. Nendevaheliseks seoseks, mis funktsiooni realiseerib, on korraldusega loodud tulemusemalli ülekandev toimeteahel. Seetõttu on põhjust antud lähenemist ja käsitlust pidada süsteem-funktsionaalseks. Sotsiooloogia teooria kontekstis on tegemist funktsionalismiga.

Antud käsitluses lähtutakse samast nn makrosotsioloogilisest aspektist ja tegeldakse tõepoolest suuresti samade teemadega ja otsitakse vastust samadele küsimustele, millele on eri põlvkondade ja koolkondade funktsionalistid vastuseid otsinud: ühiskondlikud vajadused ja püsimajäämise toetamine sotsiaalsete vahenditega, indiviidide toimimise määramine sotsiaalsete institutsioonidega ja sotsiaalne kord, sotsiaalse süsteemi elemendid, nende funktsioonid ühiskonnas jmt.

Need küsimused muutuvad tänapäeva ühiskonnas järjest aktuaalsemaks. Riikide juhtimisel ja rahvusvahelistes organisatsioonides ringlevad järjest suuremad rahad ja omatakse ühiskonnaliikmete toimimise ja keskkonna seisundi mõjutamiseks märkimisväärselt suurt ja ulatuslikku võimu. Ühiskonnaliikmete jaoks on üliolulline küsimus sotsiaalsete institutsioonide funktsioonidest ja nende täitmise tulemuslikkusest. Samuti eluliste probleemide lahendamiseks juhtidele antud rahva ühisvara ja võimu kasutamise funktsionaalsest sihipärasusest ja korruptsioonist.

Arvata võib, et just objektiivsena (makrosotsioloogiliselt) mõistetud sotsiaalse süsteemi funktsionaalne tähenduslikkus ühiskonnas ja sellega seotud probleemide lahendamiseks tarviliku teadmise vajadus tagasid funktsionalismile aastakümneteks juhtiva asendi ja mõju sotsioloogias. Ameerikas oli T.Parsonsi välja töötatud struktuur-funktsionalism valdavaks käsitlusviisiks ja ülikoolides sotsioloogia õpetamisel domineeriv 1940ndatest aastatest 1970ndate alguseni. Oma roll oli sel suunal külma sõja tingimustes ka vastukaaluna marksismi ja kommunismi levikule.

Paraku, tollane funktsionalism ei suutnud siiski luua teooriat ja teadmist, millest oleks olnud praktilist abi ühiskondlike probleemide ja liikumiste põhjuste mõistmiseks ning konkreetsete lahenduste väljatöötamiseks. See tõi kaasa kriitika funktsionalistliku sotsioloogia aadressil. Olemasolevas vormis see lähenemisviis ammendus.

Marksismist mõjutatud konfliktiteoreetikud (eesotsas R.Dahrendorfiga) kritise funktsionalismi, et see oli suunatud stabiilsusele ega võtnud arvesse konfliktide (klassivõi edasiviivat jõudu. Funktsionalistidele on ette heidetud ka konservatiivsust selles mõttes, e käsitasid sotsiaalset süsteemi kui sotsiaalse korra tagamiseks hädavajalikku.

Kui mõista ühiskonda ajalooliselt väljakujunenud süsteemides koostoimimisena ja teha sotsiaalse ja sotsiaalpsühholoogilise süsteemi vahel, siis on funktsionaalse lähenemise võimalik hõlpsasti leida, kas ühiskondlike konfliktide põhjused tulenevad ühiskonna väärast elulisi vajadusi mittearvestavast) elukorraldusest või rahvusteadvuse kasvus enesemääramispüüdest. Pole ju põhjust pidada konflikte ja sõdu iseenesest ühiskondlikuks are Funktsionaalsest aspektist on sotsiaalse süsteemi otstarve just selles, et suurte gruppide vah konfliktid saaksid lahendatud verevalamiseta. Kui vaadata sotsiaalse süsteemi funktsion tähendust inimkonna ja eluks vajaliku keskkonna püsimise suhtes, siis oleks inimeste e vajaduste kaetuse ja eluks vajalike tingimuste olemasolu suhtes stabiilsusele püüdlemise tau võrdne üleskutsega inimkonna enesehävitamisele.

Küsimus ei ole seega mitte selles, et funktsionalism kui sotsiaalse süsteemi funktsio käsitlemine oleks anakronism, mis on lõplikult minetatud. Tegelikult on sotsiaalse süste seotud funktsionaalsed probleemid ühiskonnas lahendamata ja nende lahendamise vajadus m järjest pakilisemaks. Asi on lihtsalt selles, et struktuur-funktsionaalne teooria ei suutnud t sellist teadmist, millest oleks ühiskonna sotsiaalsete probleemide lahendamisel praktilist kasu

Kuna struktuur-funktsionalistid vaatasid toimimise korraldamist mitte korra (institutsioonide), vaid indiviidi poolelt, ei saanud nad lahendada sotsiaalse süsteemi kui te funktsioonide küsimust ühiskonnas. Aga just siit läheb tee sotsioloogiateooria prakt kasutamisele ja sotsiaalsete probleemide lahendamisele. Samal põhjusel ei jõudnud struk funktsionalistid vahetegemiseni sotsiaalse ja sotsiaalpsühholoogilise (ametliku ja mitteam korralduse) vahel. Kui uurida ühiskonda inimeste käitumise poolelt, siis taandub käsitlus süst selle üksikosade toimetele ja psühholoogilistele mehhanismidele. Sellest vaatekohast on tõep võimatu vahet teha nende toimete taga olevate terviksüsteemide vahel, mis suhetuvad ühiskonda kui tervikusse ja kujutavad selle aspekte. Kui aga läheneda nende aspektide poole eristuvad need selgelt reaalsuse eri valdkondadeks, millel on oma spetsiifiline koostis, talit ning funktsioneerimise seaduspärasused.

Tegelikkus suunas paratamatult seda vahet märkama. Koguteose "American Soci lõppsõnas 1968. aastal teeb Parsons seda vahet juba täiesti selgelt. Funktsionalistid K.D W.Moore käsitlesid eeskätt just riiklikku (tähendab: ametlikku) korraldust ja selle funkts Nende lähenemises on seetõttu märksa enam ametliku korralduse spetsiifilise olemuse mõi Paraku tegelesid nad üksnes ühiskonna kihistumisega ega pürginudki kogu sotsiaalset sü hõlmava teooria loomisele.[15] Ka poliitilised sotsioloogid käsitlesid riiklikku kor funktsionalistlikelt positsioonidelt. Kuid nende huvi oli suunatud mujale. Riigijuhtimist kä

---

[15] Davis, K., Moore, W., 1945. Some Principles of Stratification. - American Sociological Review 242-249.

nad eeskätt sellest aspektist, kas selle funktsioonide täitmise efektiivsus aitab kaasa olemasoleva võimusüsteemi püsimisele või ei.[16]

Arvestades sotsiaalse süsteemi funktsioonide olulisust ühiskonnas pole ime, et funktsionaalse lähenemise poole pöörduti tagasi. Tekkisid uued käsitlused, mida hakati nimetama neofunktsionalismiks (J.Habermas, N.Luhman). Paraku kaotasid neofunktsionalistid funktsionalismist selle olemusliku, teadusliku sotsioloogia rajajatelt pärineva tugevuse - objektiivse makrosotsioloogilise lähenemise. Kui läheneda teaduse määratlemisele korrektselt selle objektist ja ainest, siis on nn mikrosotsioloogilise lähenemise puhul tegemist kas psühholoogia või sotsiaalpsühholoogia ainega. Tulemused, mis sedalaadi uurimustest saadakse, puudutavad vastavaid valdkondi ja annavad teadmist inimeste käitumise või gruppide kohta. Neofunktsionalistid liikusid mitte sotsiaalse ja sotsiaalpsühholoogilise süsteemi korrektse eristamise suunas, vaid üritasid mõlemat viia psüühika tasemel indiviididevahelisele kommunikatsioonile. Sellega lähevad neofunktsionalistidel ühiskond kui tervik ja sotsiaalse süsteemi funktsioonid selle suhtes hoopis kaduma.

Pettumine funktsionalismi klassikute ja neofunktsionalistide suutmatuses praktikas rakendatavat teooriat luua ei tähenda seda, et sotsiaalse süsteemi funktsioneerimise kohta polegi adekvaatset infot vaja. Tänapäeval levinud mittefunktsionalistlikud lähenemised (postmodernism, ratsionaalse valiku teooriad jms) seda ei anna.

Seepärast on mõistetav, et nii mõnigi sotsioloog rõhutab jälle funktsionaalse lähenemise olulisust sotsiaalsete süsteemide käsitlemisel.[17] J.Hassard analüüsis funktsionalismi olulisust organisatsiooniteooria ja organisatsioonianalüüsi puhul ning tõdeb, et arutlus funktsionalismi paradigmade üle pole lõpetatud, vaid jätkub.[18]

Ehkki käesolevas käsitluses on toetutud kõigile sotsioloogias tuvastatud tõsiasjadele, on lähtutud eeskätt funktsionalismi klassikute (Durkheim, Parsons, Merton) makrosotsioloogilisest lähenemisest. Neist edasi on liigutud põhimõtteliselt erinevat teed pidi, kui seda tegid neofunktsionalistid. Erinevus klassikaliste funktsionalistide lähenemisest tuleneb metodoloogilisest erinevusest ühiskonna käsitlemisel. Hoolimata põhimõtteliste lähtekohtade ja üksikute mõistete käsitluse sarnasusest, ei ole käesolev teooria varasemate funktsionalistlike teooriate taaselustamine ega edasiarendus. Käesoleva teooria aluseks olev objektiivne teadmine on tuletatud, lähtudes sotsiaalsena määratletud tegelikkuseosa analüüsist.

Tõese teadmise seisukohast pole muidugi üldse oluline, mis "-ismiks" seda õpetust liigitatakse. Liigitus näitab ehk ainult, millisest aspektist teadmiste tagamisega on tegemist. Tahaks aga loota, et eespool tutvustatud teooria võimaldab jõuda tulemuslike praktiliste rakendusteni ühiskonna juhtimise- ja elukorralduses.

---

[16] Липсет, С.М., 1972. Политическая социология. - Американская социология. Изд-во Прогресс, М., с.203-219.

[17] J.C.Alexander. Fin de Siècle Social Theory. Verso, London, New York, 1995, p11

[18] J.Hassard. Sociology and organisation theory. Cambridge University Press, 1995, p 69

316
GRA

VIIMSI RAAMATUKOGU
1511 003573

OÜ · INFOTRÜKK ·